

Recenze a zprávy o literatuře

NOVOTNÝ, Miroslav a kol.: *Jihočeská univerzita : Minulost a přítomnost vysokého učení v Českých Budějovicích*. České Budějovice: Nakladatelství Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích 2021, 361 s. ISBN 978-80-7394-869-6.

Není věru běžným zvykem vydávat k 30. jubileu vzniku školy reprezentativní publikaci shrnující její dějiny. Jihočeská univerzita ovšem patří mezi tzv. novými tuzemskými vysokými školami k velmi úspěšným projektům, navíc – jak přesvědčivě ukazuje publikace – jsou dějiny vyššího vzdělání v jižních Čechách a v Českých Budějovicích mnohem starší než zmíněných třicet let. Tedy: proč ne? Jde o zajímavý, v některých ohledech inovativní počin renomovaných a zasvěcených historiků, kteří i nedlouhé dějiny školy dokázali interpretovat tak, že se kniha může směle řadit do knihovny po bok publikací z dějin univerzit a vysokých škol mnohem starších.

Pokud publikaci provází adjektivum jubilejní, je třeba být ostrážitý. V případě vysokoškolských institucionálních dějin se mnohokrát ukázalo, že na autoru je vyvíjen ze strany zadavatele určitý diskrétní či méně diskrétní tlak, aby vyprávěl *success story*, a to někdy v té míře, až se publikace stane z hlediska historické subdisciplíny zvané univerzitní dějiny málo důvěryhodnou a nerelevantní. Zamčlování problémů nebo jejich přecházení náznaky, v nichž se vynoří jen nemnozí zasloučení, snaha nikoho neurazit, všechny pochválit atd., to všechno bývají klasické neduhy jubilejních publikací. U publikací pojednávajících o delší existenci instituce se zpravidla kritický brit projevuje hlavně u starších dějin nebo přesněji tam, kde má historik co do činění se zvěčnými aktéry historických událostí, a nemusí se tedy tolik obávat případných potíží. Poradit si důstojně se zmíněnými problémy v situaci, kdy jde vlastně o „pouhých“ třicet let dějin, je heroický výkon. Recenzovaná publikace je zajímavá tím, že sice vypráví pověsný „příběh úspěchu“, ale důvěryhodně, tak, že se i externí aktéři sledující vývoj Jihočeské univerzity nemusí cítit na rozpacích a přemýšlet, zda „nebyli na nějakém jiném filmu“, jak se výstižně říká. Příběh školy je vyprávěn s důrazem na úspěchy, konečnou se univerzita dobře etablovala v české vysokoškolské krajině, ale problémy nejsou zamčlovány. Jsou zmíněny manažerské chyby, lapsy, eticky kontroverzní rozhodnutí a kompromisy, které musí každý manažer udělat v rámci běžného chodu věcí, ale které jsou někdy poněkud faustovské.

Kniha se obrací převážně k publiku složenému z interních čtenářů. Tomu odpovídá členění knihy, focus soustředěný na jednotlivé součásti univerzi-

ty apod. Ale dostatek informací najdou i vnější pozorovatelé a aktéři vývoje, kteří nahlíží vývoj školy z odlišné perspektivy. Nezajímá je až tolik zmínka o střídání akademických funkcionářů, tj. obvyklá daň autorů jubilejních publikací zadavateli díla, ani detailní dějiny jednotlivých fakult a univerzitních pracovišť, ale spíše komparativní (či potenciálně komparativní) pohled na rozvoj školy, na vlivy, které rozvoj akcelerovaly, nebo mu bránily apod. V recenzované publikaci se sice míří na cíl vlastní insiderům, tj. uchování kolektivní paměti, ale i externí zájemci o dějiny vysokých škol si tu přijdou na své. Mohlo by snad být více, povzdechne si snad některý čtenář, ale určitě nelze říci, že tento rozměr publikaci chybí. Kniha je výborným základem pro doplnění aktuálních interpretací dějin českého vysokého školství o rozměr „mladých“ či „regionálních“ škol, který by byl vhodným kontextem, rozšířením a někdy také redukcí příběhu, ve kterém zaznívá velmi silně hlas pražských škol, v poslední době také škol brněnských a olomoucké univerzity, další školy však zatím spíše mlčely.

Vysoko cením pojetí knihy jako vzhledu do regionálních vztahů, tj. nejde tu zdaleka jen o Českou Budějovice a vztah škola-město. Vidíme důslednou a fundovanou snahu pojmut dějiny školy jako téma benefitu pro celý region. I když je tato kapitola v dějinách školy poněkud bolestivá a vztahy k Jindřichovu Hradci a Táboru jsou zatíženy kontroverzními kroky, autoři se rozkrytí tématu nebojí a velmi poctivě si kládou i nepříjemné badatelské otázky. Téma univerzity ve městě, v prostoru, je pojednáno velmi komplexně i z hlediska univerzitních budov, jejich architektury, symbolických významů a míst paměti.

Jak vidno z řádků výše, nahlížím knihu hlavně z hlediska jejího přínosu pro podobor zvaný *Universitätsgeschichte*. V tomto ohledu si dovoluji zmínit dvě vzájemně propojená témata, v souvislosti s nimiž kniha můj zájem tak docela nedokázala uspokojit. Prvním je oblast výzkumu, kde se autoři poctivě a otevřeně věnují analýze školy z hlediska aktuálně platné scientometrie a bibliometrie, ale stranou zůstal okruh témat – často velmi subtilních –, jak vlastně škola generuje podmínky pro kreativitu výzkumníků, jak podporuje soutěživost, jak fungují evaluační procesy a jak je pamatováno na specifické potřeby některých skupin výzkumníků (začínajících badatelů, rodičů apod.). Několik badatelských hvězd a týmů evropského významu bychom na Jihočeské univerzitě našli (Julius Lukeš, výzkumy na Nové Guinei a Špicberkách aj.), v knize jsou o tématu zajímavé zmínky, ale snad by si zasloužily rozvinutí. Jde přece o vizitku školy. V jistém smyslu jde o aplikaci „příběhu úspěchu“

školy také na konkrétní badatelský příběh, na genezi vlastní výzkumné skupiny apod. Druhé téma souvisí s prvním. Jihočeská univerzita patří mezi úspěšné projekty, bohužel ale ne o všech vysokých školách vzniknuvších v euforii 90. let 20. století lze říci totéž. Čtenáře by asi zajímal hlubší analytický vhled do příčin, proč se v Budějovicích obvykle daří a jinde méně. Proč některé obory dokázaly poměrně rychle překonat deficity pozdního vzniku, etablovat se vedle tradičních úspěšných pracovišť v čele české vědy, ale jinde se výkonová agenda (tj. hlavně výzkum) rozvinula méně a zůstalo víceméně hlavně u činnosti pedagogické. Jistě, jde o témata, která přesahují formát jubilejní publikace, snad sem ani nepatří. Ale je to výzva pro další práci jihočeských historiků, kteří se prezentovali velmi povedeným dílem.

Lukáš Fasora

McNAMARA, Kevin J.: *Velký sen dvou malých národů : Československé legie v Rusku a vznik první republiky.* Praha: Slovart 2020, 391 stran. ISBN 978-80-7529-774-7.

Události vedoucí ke vzniku Československa jsou mezi českými badateli dostatečně známé, přesto si publikace Kevinu McNamary zaslouží pozornost. Jedná se o překlad monografie *Dreams of a Great Small Nation* vydané v roce 2016. Překladatelské práce se s úspěchem zhostila Klára Petříková, která pro nakladatelství Slovart již přeložila několik úspěšně prodávaných děl.

McNamara není historikem, ale vystudoval mezinárodní politiku u vojenského historika Russela Weigleyho na Temple University. Posléze pracoval jako novinář a redaktor čtvrtletníku *Orbis: A Journal of World Affairs*. Následně působil jako odborník na mezinárodní politiku, například u bývalého amerického kongresmana Lawrence Coughlina. V současné době je vědeckým pracovníkem ve filadelfském Výzkumném ústavu zahraniční politiky. Jeho odborné práce byly přeloženy do několika jazyků, mimo jiné do ruštiny nebo korejštiny.

Hlavním tématem knihy se stal boj za vznik nezávislého Československa. Autor sleduje dvě významné dějové linky, které se vhodně doplňují. V první řadě se jedná o činnost Tomáše G. Masaryka a jeho spolupracovníků usilujících o rozpad Rakouska-Uherska a vytvoření samostatného státu. Vzhledem k tomu, že se hlavní část práce zabývá československými legiemi, na další významné osobnosti McNamarovi nezbylo příliš prostoru, což je bezpochyby škoda. Úsilí československých vedoucích představitelů spíše utváří rámeček knihy, a proto si náročnější čtenář bude muset k tomuto tématu dohledat další odborné publikace.

Stěžejní část je věnována hrdinským legionářským bojům a postupům ze západní části Ruska na východ do Vladivostoku. Publikace se pochopitelně věnuje i vývoji legií, který započal již v prvních měsících první světové války. Autor podrobně popisuje nejen hrdinské

boje legionářů, ale také jejich strasti. Během čtyřby si čtenář uvědomí, jak velkou úlohu sehráli legionáři při vzniku Československa. Dobře je zde patrné, že legie se staly jedněmi z mnoha figurek na válečném poli, se kterou musely počítat všechny válčící strany. Mnohdy ani samotní společníci představitelů nevěděli, co si s vojáky neexistujícího státu počít, případně jak využít jejich síly, vlivu a disciplíny. Musíme si uvědomit, že legionáři bojovali za něco, co ještě ani neexistovalo a o čem nebylo jisté, zda vůbec vznikne. I proto legie tvořily semknuté společenství lidí usilujících o zdánlivě nemožné cíle – přežít a vybojovat si nový stát.

Podstatnou součástí recenzovaného díla se vedle diplomatických jednání a vojenských operací stal osvětový boj zejména amerických Čechů a Slováků za nový stát. Ostatně jak McNamara trefně poukázal, bez pomoci krajanů a jejich sbírek by Československo patrně nevzniklo. Vedle prospěšné činnosti civilistů ve Spojených státech amerických se můžeme krátce dočíst i o obyčejném životě legionářů. Autor se pochopitelně nemohl vyhnout informacím o počtu sloužících vojáků. Je škoda, že pro srovnání schází statistická data o československých jednotkách v dalších evropských zemích. Vedle československých legií jsou v knize zmíněny i základní údaje o vzniku SSSR, působení spojeneckých vojsk na ruském území anebo poválečný Versailleský mírový systém.

Pro čtenářovu lepší orientaci se na několika stránkách nacházejí přehledné mapky ilustrující národy a státy východní Evropy. Nechybí samozřejmě mapa zobrazující Transsibiřskou magistrálu, prostřednictvím níž legionáři ustupovali na východ. Nemohu opomenout ani bohatý poznámkový aparát umístěný v zadní části knihy, jenž zahrnuje i české publikace. V rámci příprav k sepsání práce nechal McNamara přeložit do angličtiny legionářské vzpomínky vydané v Československu pod názvem *Cestami odboje*: Jak žily a kudy táhly čs. legie. V úvodní části se dozvídáme, že *Velký sen dvou malých národů* je první anglicky psanou prací rekonstruující činnost legií prostřednictvím vzpomínek samotných účastníků.

I přesto nebo možná právě proto, že je autor americké národnosti, tak mohl sklouznout k zaujatosti a jednostrannému pohledu na věc. Zpětně mohu konstatovat, že se autor snažil být maximálně objektivní. Jistou úlohu zde mohl sehrát také jeho odstup od evropského myšlení, který v tomto případě nebyl přítěží, ale spíše výhodou. To, že se autor živil jako novinář, je zřejmě již po přečtení několika prvních stránek. Kniha je psána poutavým a svižným jazykem. Dílo obsahuje spoustu faktů, uspořádaných jasně a přehledně. McNamara je skutečně skvělým vypravěčem, takže text se čte doslova „jedním dechem“. Díky jeho uhlazenému stylu čtenář nemusí mít odborné znalosti, aby jej publikace bavila.

Velký sen dvou malých národů zachycuje spíše उपozaděnou historickou kapitolu související se vznikem Československa. Zároveň ukazuje, jak několik lidí dokázalo ovlivnit celosvětové dění ve svůj prospěch,

ačkoliv se snažili pouze zústať názivu. Během působení v legiích nebojovali pouze na sebe, ale i za blaho svého národa. V této době se vlastenectví ukázalo jako silný jednotící element směřující ke konkrétnímu cíli.

Richard Moravec

GAUČÍK, Štefan: *Podnik v osídľach štátu : Podnikateľské elity na príklade Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti.* Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2020, 278 s. ISBN 978-80-224-1869-0.

Dejiny bankých podnikov a montánných či hutníckych spoločností pôsobiacich na dnešnom území Slovenska patria posledných niekoľko desiatok rokov medzi periférne a málo frekvencované témy v slovenskej historiografii. V kontraste s ich nespochybniteľným významom a vedúcou pozíciou v industrializácii mnohých slovenských regiónov sa im však dostáva od profesionálnych historikov iba pramálo pozornosti. O to viac preto (nielen) slovenského čitateľa poteší vydanie monografie, ktorá sa práve jednej z týchto bankých spoločností venuje. Bratislavský historik Štefan Gaučík vydal knihu, ktorá vychádza z jeho dizertačnej práce a ktorou priblížil dejiny Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti z pohľadu podnikateľských elit a právo-spoločenského vývoja firmy.

Rimamuránsko-šalgótarjárska železiarska spoločnosť vznikla v roku 1881 spojením niekoľkých starších menších akciových spoločností a veľmi rýchlo sa etablovala v uhorskom rudnom baníctve. Vlastnila železiarne a oceliarny, ktoré patrili medzi najväčšie v Uhorsku a na Gemeri mala niekoľko najproduktívnejších železorudných baní a vápencových lomov v celej spíšsko-gemerskej banskej oblasti. Na začiatku 20. storočia spoločnosť vyrábala až 44 % surového železa z celkovej produkcie Uhorska. Zamestnávala desaťtisíce baníkov a robotníkov, ktorým budovala rozsiahle robotnícke štvrte, kolónie a zariadenia občianskej vybavenosti.

V úvodných kapitolách práce sa autor venuje teoretickým problémom a pramennej základni práce, pričom sleduje aj miesto Rimamuránskej spoločnosti v slovenskej i maďarskej historiografii. Ako autor správne poznamenáva, dejiny tejto firmy boli a stále sú na okraji záujmu historikov. V Maďarsku sú zas dejiny podniku po roku 1918 v súvislosti s rozdelením štátov častokrát prehliadané. V rámci slovenskej historiografie vznikli mnohé z zásadných prác k dejinám Rimamuránskej spoločnosti pred 50 a viac rokmi (Z. Němec, J. Kramer, M. Strhan a i.), navyše pracujú s ideologickým zafarbením a dnes už prekonaným konceptom tzv. odbúravania priemyslu na Slovensku po zmene spoločenských a hospodárskych problémov po roku 1918. Práve tejto problematike sa autor venuje v rozsiahlej kapitole v druhej polovici práce, s dôrazom na problémy rimamuránskeho koncernu po rozdelení Uhorska na nástupnícke štáty a spretrhaním dopravných a hospodárskych väzieb (najmä medzi bankými

závodmi na Gemeri a železiarňami na dnešnom severe Maďarska).

Nosná kapitola knihy je zameraná na osobnosti – finančné, hospodárske a politické elity, ktoré stáli v čele koncernu Rimamuránskej spoločnosti. Sleduje ich životné osudy a prostredie, z akého vzišli, ďalej ich pestré kariéry a prepojenia medzi rôznymi bankami či politickými aktivitami. Popisuje štruktúru a členov riaditeľskej rady podniku, kompetencie manažérov či účasť na zasadnutiach. Novinkou je aj časť zaoberajúca sa nižšími manažermi, riaditeľmi baní a závodnými vedúcimi. Vysvetľuje ich právomoci a kompetencie, kariérne vzostupy a sociálne prostredie. Formou tabuliek v prílohách ďalej poukazuje na ich zaradenie a platové ohodnotenie v priebehu vybraných rokov.

Posledná kapitola je venovaná dejinám podniku v turbulentných rokoch 1918–1924, keď Rimamuránska spoločnosť musela nájsť svoje miesto v nástupníckych štátoch a opäť sa zaradiť medzi popredných výrobcov železa. Problémy s nostrifikáciou, založením bratislavského zastupiteľstva firmy, dopravné komplikácie či klesajúca ťažba rudy boli len niektoré z dlhého zoznamu ťažkostí, s akými museli manažéri spoločnosti zväzdať boj. Osobitnú kapitolu majú aj záujmové podniky Rimamuránskej spoločnosti a ich závody (Pohornádska uhorská železiarska spoločnosť v Krompachoch, firma Union vo Zvolene atď.), ktoré boli začiatkom 20. rokov 20. storočia zlikvidované. Utlmením významných závodov na slovenskom území (železiarne Krompachy, Likier a továreň na plechy vo Zvolene) firma nielenže prišla o dôležitý výrobný potenciál, ale spôsobila aj vážne sociálne problémy v dotknutých regiónoch, ktoré sa zmietali v hlbokých ekonomických a sociálnych depresiách (napr. Krompašská vzbura roku 1921). Autor v práci ďalej vysvetľuje hospodárske rokovania o forme podnikania Rimamuránskej spoločnosti v Československu a tiež objasňuje a vyvracia niektoré mýty, ktoré časom vznikli, alebo ku ktorým prispievala ideologicky orientovaná marxistická historiografia.

Samotnej knihe nie je veľmi čo vytknúť. Prináša nové a originálne poznatky, ktoré sú často podložené archívnymi dokumentmi najmä z maďarských archívov. Drobné chyby a nepresnosti, ktoré sa v knihe vyskytli sa týkajú napríklad názvov spoločností a závodov, ktoré autor nezjednotil (napr. Slovinky a nie Slovinka – s. 215 a i., Banská a hutná spoločnosť, a nie Banická a hutnícka spoločnosť – s. 63, 164 a i.). Drobný nedostatok je aj na str. 123, kde autor uverejnil fotografiu železiarni v Krompachoch, no v skutočnosti použil fotografiu centra mesta a kúpeľov, pričom samotné železiarne na obrázku nie sú.

Záverom mi ostáva vyjadriť želanie, aby v budúcnosti boli dopracované ďalšie biele miesta v dejinách Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti, hlavne dejiny a vývoj jej závodov a záujmových podnikov, ako aj sociálna problematika, ktorej spracovanie doposiaľ v slovenskej historiografii absentuje. Rimamuránska spoločnosť bola dlhé desaťročia

velkým fenoménem uhorských dějin a zaslouží si komplexnější a ucelenou monografii, aké poznáme například z děl zahraničních historiků.

Lukáš Patera

ADAMEC, Tomáš: *Případ manželů Grubhofferových : O dvou zapomenutých spisovatelích z Ostravice*. Čeladná: Moravská expedice 2021, 160 s. ISBN 978-80-907201-9-0.

S přispěním Okrašlovacího spolku Rozhledna (Čeladná), obce Čeladná, Regionu Frýdlant nad Ostravicí a obce Ostravice vydal Tomáš Adamec v roce 2021 knihu na pomezí regionálních dějin a literární historie s názvem *Případ manželů Grubhofferových*. Jako naprostá většina obyvatel donedávna vůbec netušil, že tito téměř zcela zapomenutí spisovatelé žili a psali v Ostravici, podhorské obci ležící v Beskydech. Proto se rozhodl o nich alespoň něco zjistit a zveřejnit.

Náštesti se dochovala jejich pozůstalost v opavském Památníku Petra Bezruče, kam byla uložena v roce 1967. Sice není příliš rozsáhlá, podle autora se jedná spíše o torzo, ale pro sepsání knihy byla klíčová. Avšak vzhledem k tomu, že naše dvojice prožila svůj život v ústraní, víceméně osaměle, zcela soustředěna na své literární dílo, tedy bez výrazných životních zvratů či dokonce skandálů, je možné i z torzovitě dochované pozůstalosti jejich život rekonstruovat tak, že před námi vyvstane jeho poměrně zřetelný obraz. Obraz života a díla dvou ambiciózních spisovatelů z periferie, kterým štěstí v životě úplně nepřálo. (s. 5).

Základních životopisných údajů se k oběma autorům opravdu nezachovalo mnoho. Výchozími prameny jsou vlastní stručné životopisy Jindřicha a Marie Grubhofferových, které Tomáš Adamec doplnil střípkami informací, jež získal např. z matrik, maturitního vysvědčení nebo osobních údajů Živnostenské banky (dnes v Archivu České národní banky), v níž oba v počátečních letech první republiky pracovali, fakticky v její ostravské filiálce. Kdyby se autor opíral pouze o tyto prameny, zůstalo by z celé knihy pouhých dvanáct stran, do kterých vložil kapitulu Učitelův syn a fořtova dcera. Podstatou monografie je však kapitola *Manufaktura na romány*, která představuje rozbor děl obou spisovatelů a na jejich pozadí vykreslení jejich nejvýznamnější, spisovatelské části života.

Manželé Grubhofferovi psali své práce v době, kdy již žili v Ostravici. Rozhodli se pro spisovatelskou dráhu podporovanou Jindřichovou penzí. O svých spisovatelských schopnostech měli poměrně vysoké mínění, ale prorazit dokázali více méně jen pár knížkami pro děti a mládež. Jinak naráželi na nepochopení, přestože se je snažila podporovat tehdy významná osobnost regionální literatury – Vojtěch Martinek, s nímž čile korespondovali. Největších úspěchů dosáhli ke konci existence první republiky, kdy jim byla vydána např. knížka pro děti s názvem *Kvik*. Osudy malého veverčeka v lese i zajetí. Autorkou byla asi sama Marie Grubhofferová, ale jinak má plurál v případě autorství

velký význam. Tomáš Adamec totiž přesvědčivě dokázal, že manželé Grubhofferovi na většinu svých děl pracovali společně, ačkoliv je nepodepisovali oba. Proto ostatně kapitolu nazval *Manufaktura na romány*. Další, do jisté míry úspěšná kniha *Prázdniny ve hvězdách* vyšla rovněž pod jménem Marie Grubhofferové, ale podle Tomáše Adamce za jejím vznikem stál spíše její manžel Jindřich. Jednalo se totiž o vědeckofantastický román pro chlapce, tedy o tematiku na hony vzdálenou tomu, co Marii zajímalo jako „fořtovu dceru“. I na dalších dílech Tomáš Adamec ukazuje, jak asi manželé pracovali. Zároveň mu ona díla byla určitým obrazem k rekonstrukci životních událostí a smýšlení obou autorů.

Za války se manželům Grubhofferovým podařilo ještě něco vydat díky malým soukromým nakladatelstvím, ale po válce nastaly potíže a už nic neprosadili. V soukromých nakladatelstvích byl zájem o jinou problematiku, čemuž se autoři nedokázali včas přizpůsobit. Po bolševickém puči v únoru 1948 se vše ještě znásobilo, protože soukromá nakladatelství byla zrušena. Divčí romány či vědeckofantastické příběhy nebyly státními nakladatelstvími vůbec akceptovány. Tvorba manželů Grubhofferových byla většinou tvrdě zkritizována a odmítnuta. Náměty měli, ale jejich díla zůstávala v rukopisech. Doživali několik desetiletí bez možnosti přivýdělků, ale hlavně bez smyslu života.

Biografická monografie Tomáše Adamce možná není klasickou historickou studií, ale vykazuje docela dost historických rysů a možná by se dala zahrnout k příběhům 20. století, které jinak vznikají převážně metodou oral history. V tomto případě nemohla být zmíněná metoda použita, avšak Tomáš Adamec ji nahradil prameny a rozбором literárních děl. V každém případě se jedná o zajímavý lidský příběh na pozadí dějinných událostí.

Radek Lipovski

HEIMANN, Mary: *Československo : Stát, který zklamal*. Havlíčkův Brod: Nakladatelství Petrkov 2020, 403 s. ISBN 978-80-87595-86-2.

V textu zaměříme pozornost na knihu, která nejen svým názvem rozproudiva v českém prostředí sáhodlouhé a vášnivé debaty. Jedná se o toužebně očekávaný překlad díla *Czechoslovakia: The State That Failed* z roku 2009. Už samotný fakt, že se čeští čtenáři dočkali překladu až po jedenácti letech od zveřejnění originálu, svědčí o tom, že jeho vydání provázelo mnoho problémů. Sama autorka ostatně v úvodu k českému překladu píše o dvanácti odmítnutích a tyto potíže přirovnává k problémům s vydáním Orwelloy *Farmy zvířat*.

Britská historička Mary Heimann vystudovala Vassar College v New Yorku a následně Oxfordskou univerzitu, na níž získala doktorát. Původním předmětem jejího zájmu je náboženská tematika, které se věnuje v knize *Katolická oddanost ve viktoriánské Anglii* (1995). V současné době přednáší moderní dějiny

na Univerzitě v Cardiffu. O Československo se začala zajímat prostřednictvím výukového experimentu, ve kterém se zaměřila na mezinárodní vztahy. Osud Československa ji doslova uchvátil, i proto se naučila česky a přestěhovala se do Prahy, kde intenzivně studovala dějiny této středoevropské země.

Po krátkém úvodu, v němž ve stručnosti představuje dějinné události předcházející vzniku Československa, se zabývá samotným vznikem nového státu. Autorka se stejnou měrou snaží věnovat domácím i zahraničním okolnostem vedoucím ke vzniku nového státu. Zejména životu Tomáše G. Masaryka věnuje mnoho prostoru. Nevychází se však některým zvláštním formulacím. Například prvního československého prezidenta označuje za převlékače kabátů. Období 20. a 30. let je kupodivu věnováno málo stránek, což je v ostrém kontrastu s tím, jak hodně prostoru je věnováno meziválečnému období v české prostředí. Heimannová to částečně vyvažuje pozorností upřenou k národní problematice, a sice nejen česko-německým vztahům. V podobných pracích se mnohdy nedostávalo na další skupiny, jako byli například Židé nebo Romové, to ale neplatí u představované knihy. Hledisko nacionalismu, někdy až vyostřeného, ostatně prolíná celou publikaci. Právě nacionalismus považuje autorka za zdroj některých problémů spjatých s mládou republikou.

Oproti předchozímu, stručnějšímu období jsou léta 1938–1945 popsána velice kompaktně. Například o slovenských záležitostech pojednává autorka velmi podrobně. Podobnou kontinuitu udržuje i v dalších částech publikace. Navzdory výbornému popisu událostí ve vymezených letech je škoda, že některé významné momenty československých dějin zmiňuje autorka spíše okrajově. Například válečným operacím na bývalém území Československa je věnováno poměrně málo pozornosti. Je to pravděpodobně zapříčiněno tím, že o těchto událostech se rozhodovalo mimo území bývalého Československa. Následné období je spíše jakýmsi časovým mezníkem mezi dvěma diktaturami. Autorka sice neopomněla zmínit odsuny českých Němců, ale o mezinárodních konferencích, které jim předcházely, se příliš nedozvídáme. Tato kapitola má dle mého názoru takové vyznění, že si Češi mohli za vzestup komunismu sami. Převzetí moci komunisty a následně pražské jaro společně s prvními lety normalizace jsou zachyceny velice podrobně. Spíše okrajově jsou zmíněny represe ze strany státních složek typu Akce K, politické procesy, kolektivizace, sport či dobové myšlení. Je pochopitelné, že kniha má omezený rozsah, ale tam, kde se autorka dotýká popisovaných témat, by bylo na místě uvést odkazy na základní literaturu.

V části věnované 80. letům je kromě oficiální politiky státu zmíněno také disidentské hnutí a téma ekologie. Osobně jsem nabyl dojmu, že i v tomto případě se jedná o další přechodné období, než se dějiny dostanou do roku 1989, o nichž se Heimannová podrobně rozepíše. Poslední část knihy je věnována

přerodu komunistického Československa v nezávislý stát. Autorka neopomněla zmínit okolnosti vedoucí k tzv. pomlčkové válce a následnému rozpadu státu, který byl dle ní zcela nevyhnutelný.

Proč je kniha přínosem a měli by si ji přečíst nejen členové historické obce? V prvé řadě si musíme uvědomit, že zahraniční badatelé nemají Československo jako hlavní předmět zájmu, ba spíše naopak. Většina zahraničních publikací navíc podává totožný pohled na československé dějiny, v jehož rámci je Československo považováno za „vzornou demokracii“. Představovaná kniha rozhodně taková není, a to ani v porovnání s českými publikacemi, proto každá kniha o československých dějinách napsaná mimo „český píseček“ je vítaná. Tím se dostáváme k další důležité věci. Heimannová podává jiný pohled na události než většina českých badatelů – ať už se jedná o různé předsudky, nebo o emoční hledisko. Obyvatelé České republiky, potažmo Československa se po mnichovské dohodě v roce 1938 považovali za obětinné beránky a po skončení druhé světové války za pověstný most mezi Západem a Východem. V knize se dozvídáme, že podíl na jmenovaných událostech nesou i Čechoslováci. Heimannová představuje svůj pohled nejen na problémy provávající vznik republiky, ale i na celkovou československou historii. Dílo nemá ambice se čtenáři nijak zalíbit, nevnučuje mu žádný názor, pouze poukazuje na potíže, s nimiž se potýkali nejen českoslovenští politici. Z tohoto důvodu může leckdo knihu považovat za tvrdou nebo neobjektivní. Zároveň ale kniha podněcuje k diskusi, což je jeden z mnoha přínosů díla, které se vymyká především akcentací problematiky nacionalismu. Autorka bez okolků poukazuje na události, které se českému čtenáři nemusejí líbit. Autorčina otevřenost a přímost může také pramenit z toho, že patrně nemá žádné vazby na národnosti v bývalém Československu, a tudíž si dokáže udržet určitý odstup. Autorka se opírá o anglickojazyčné prameny, což v publikacích o dějinách Československa nebývá příliš zvykem.

Zastavme se u toho, proč je kniha tak kontroverzní. Již první věta této recenze poukazuje na diskutabilní název. Anglické sloveso failed totiž v překladu znamená zklamat, selhat apod. A právě s podtitulem *Stát, který selhal* se dílo nejprve (před českým vydáním) překládalo. Pokud bylo nicméně hlavním cílem vydat knihu s provokativním názvem, který je výborný z marketingového hlediska, těžko tomu něco vytknout. Nyní bych navázal na pramennou základnu, o níž jsem již několikrát zmínil. Je sice pravdou, že se Heimannová opírá o anglickou literaturu, ale převážně nikoli o primární. To samé můžeme říci i o české odborné literatuře. V drtivé většině se naopak vyhnula odborné literatuře z německého prostředí, což zejména v souvislostech s českými Němci nepůsobí příliš dobře.

Jak jsem uvedl, kniha na mě jako celek působí spíše přehledovým dojmem. Pokud se tedy chceme o událostech uvedených v textu dozvědět něco více, je nutné si informace vyhledat. Polehčující okolností je,

že kniha vyšla primárně pro zahraniční čtenáře, kteří bezesporu ocenili alespoň nějakou publikaci o Československu. I proto dílo přináší minimum nového, spíše se jedná o opakování již známých faktů. Bohužel se v knize nachází relativně velké množství faktických chyb, kterých si laická veřejnost nemusí povšimnout. Autorka mnohdy zjednodušuje nebo uvádí nepravdivé informace. Jako příklad uveďme tvrzení, že Československá církev byla složená ze stále aktivních husitských skupin nebo že volební právo žen bylo zavedeno, aby se zvýšil počet československých voličů. To, že se paralelně mohl zvýšit počet odevzdaných hlasů československých Němců autorka patrně nevězala na vědomí. Většina faktografických nedostatků se vyskytuje v první polovině knihy, tj. do roku 1948, poté jich již ubývá. Kvalitě textu rovněž neprospěly další detaily. Například jsou v textu zmiňována jména, která ale chybí ve jmenném rejstříku, jinde zase schází odkazy na odbornou literaturu.

Richard Moravec

SZCZERBOVÁ, Eva: *Jako sie tyn život zmiynio*. Bystrice: Ducatus Teschinensis 2021, 317 s. ISBN 978-80-906986-7-3.

Jednou z hlavních charakteristik Těšínského Slezska je osobitě slezské nářečí (ponašimu), které je dodnes pro některé zdejší starší rodáky první mluvou, dokladem jakési zakotvenosti či sounáležitosti. Nářečí používal hlavně tzv. prostý lid, aby po sobě zanechal určitý odkaz. Mnohdy to byli sedláci nebo později dělníci, kteří si uvědomovali hodnotu slova. Vznikaly vzpomínky sedláka Jakuba Galacze z Dolního Těrlicka, jenž žil na přelomu 17. a 18. století, zemědělců Gajdzicy z Tisovnice, Michalika z Dolního Žukova, Heczka z Horního Žukova, Pustówki z Oldřichovic, Szurmana z Dolní Lištné, Trombika z Koňské nebo Raszky z Karpentné. Nářeční uměleckou tvorbou se zabývali také Adam Wawrosz, Jan Kubisz, Paweł Kubisz, Adam Sikora, Gustaw Sajdok, Wilhelm Przeczek, z žen potom Anna Chybi-dziurová, Anna Filipková, Aniela Kupcová nebo Ewa Milerská. Nejstarší z těchto jmenovaných autorů se věnovali kronikářskému písemnictví, ti z 19. a 20. století tvořili již různé literární žánry poezie či prózy.

Řadu těchto jmen rozšířila svým dílem autorka této knihy Eva Szcerbová, rozená Suszková, která se narodila 17. září 1938 v Pisku u Jablunkova. Její matkou byla lidová vypravěčka Marie Suszková, která byla známá též jako Chraścinka z Pustek. Eva již od svých patnácti let pracovala v Třineckých železárnách, kde byla zaměstnána až do roku 1994. Už od útlého mládí se zapojovala do veřejného života, podílela se mj. na založení patronátu nad dětským domovem ve Vizovicích. pravděpodobně pod vlivem své matky se začala poměrně brzy věnovat psaní. Nejdříve psala tzv. do šuplíku, od roku 2007 publikuje pod pseudonymem Jewka Trzynczanka. Napsala přibližně 700 povídek a fejetonů, které publikovala dlouhé roky v týdeníku *Třinecký hutník*. Obliba této autorky mezi čtenáři př-

měla regionální nakladatelství Ducatus Teschinensis, aby vydalo výběr z jejího díla.

V knize se vyskytují povídky i fejetony, které jsou tematicky rozděleny do tří kapitol (první se jmenuje *Jako my kiejsi žili, mówili i jaki my mieli zwycaje* – volně přeloženo jako *Jak jsme kdysi žili, mluvívali a jaké jsme měli zvyky*, druhá *Cosi ni jyny na zašmioci* – *Něco nejen pro zasmání*, třetí *Cosi aji na zamyslyni* – *Něco i k zamyslení*). Příběhy časově spadají jak do historie, tak do současnosti Těšínska. Autorka žije v regionu od narození, tudíž to, o čem píše, zná z vlastní zkušenosti nebo ze vzpomínek své matky a jiných blízkých osob. Významná jsou její podrobná pozorování společenských změn a srovnávání dřívějších hodnot, zvyků a kultury s těmi současnými. Poukazuje např. na zhlouštějící lidí k tomu, co se jich bezprostředně netýká, všimá si rozpadu rodinných a sousedských vztahů a vazeb (určitá atomizace lokálních venkovských společností), vymizení každodenního prožívání nejrůznějších zvyků a tradic, upozorňuje na ztrátu úcty ke starším aj. Připomíná, že ještě před padesáti lety bylo toto všechno nepředstavitelné. Kniha přináší rovněž množství témat týkajících se každodenního života lidí, dočteme se např. o tom, jak a s čím si hrávaly děti, jak se lidé léčili, čemu věřili, jak vypadaly chalupy a jejich vybavení, jak se lidé oblékali, co jedli, jak slavili svátky atp. Jsme svědky svatebního veselí, křtin, dožinek nebo draní peří, během něhož si převážně ženy vyprávěly či zpívaly. Dívky poslouchaly starší tety a babičky, jak vzpomínaly na své dětství a mládí, mluvívalo se o tom, kde všude straší atp. Podle autorky to byla venkovská společenská setkání, která přirovnává k dnešnímu posezení v kavárně.

Pro její tvorbu jsou typické prvky humoru a velice expresivní vyjadřování. I přes formální úpravu interpunkčních a pravopisných záležitostí není autorčin osobitý styl nijak zkreslen, původní text nebyl upraven. Texty jsou psány v místním slezském nářečí, které je zachováno v archaické podobě. Autorka používá v současnosti již jen málokdy užívané slovní obraty jablunkovské či písecké varianty zmíněného nářečí, což je forma, kterou si autorka pamatuje z časů svého mládí. Zmíňme např. spojení jako *jo prziszło, jo czytało, jo zrobiło*, jak o sobě mluvila děvčata až do doby uzavření manželství, dnes už by se to hovořilo jedině v závislosti na ženském rodu (*jo prziszło, jo czytała, jo zrobiła*). Tento jev dokládá genezi tohoto slezského nářečí. V knize je uvedeno více podobných příkladů, díky autorce jsou nyní uchovány jako určité jazykové a kulturní dědictví Jablunkovska. Autorka dokázala své dojmy zachytit a přenést na papír, dodala jim náležitou atmosféru, někdy veselí, jindy vážnost nebo podnítila k zamyslení. Fikce se v příbězích nevyskytuje, vše vyvěrá z prožitých zkušeností. Rychlé a přímočaré vyjadřování doplněné zajímavými příhodami z každodenního života lidí vtáhne čtenáře do světa, který často už není, ale který je zásadní pro porozumění tomu dnešnímu.

Lukáš Turoň